

TOELICHTING bij het besluit tot aanwijzing van een beschermd stadsgezicht ex artikel 20 van de Monumentenwet te GEERVLIET, gemeente Geervliet.

Het beschermde stadsgezicht omvat het op de bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekening nr. 291) door een stippellijn omgrensde gebied

Geervliet is een dijknederzetting langs de Bernisse, een eertijds belangrijke waterloop tussen de eilanden Voorne en Putten. Centraal element in de nederzetting is, evenals in de andere Bernisse-nederzettingen, de door een instulping in het dijktracee gevormde haven.

Geervliet is ontstaan tijdens de kolonisatie van Putten in de dertiende eeuw bij een bestaand Tolhuis. Daar de Bernisse een schakel vormde in diverse handelsroutes was de nederzetting gunstig gelegen en werd zij begunstigd door de Heren van Putten, die er een hof hadden. In 1381 verkreeg Geervliet stadsrecht. De belangrijkste bronnen van inkomsten waren de tol en de functie van transitohaven voor de handel tussen met name Vlaanderen en Holland, meer dan de eigen handel. De achteruitgang van Vlaanderen, de verlanding van de Bernisse, het onder andere als gevolg van de St. Elisabethsvloed ontstaan van nieuwe waterwegen en de verplaatsing van de internationale handel van binnenvaart naar kustvaart veroorzaakten al in de vijftiende eeuw het einde van Geervliets nauwelijks begonnen economische bloei. Op de kaart van Jacob van Deventer uit omstreeks 1560 is de stad geheel omgracht en grotendeels ommuurd. Het aaneengsloten bebouwde gebied beperkt zich tot de dijk rond de haven, de Kerkstraat en de noordzijde van het kerkhof. Ten zuiden van de kerk ligt het hof van de Heren van Putten, een omgracht kasteel. Grote terreinen binnen de vesten zijn slechts spaarzaam bebouwd. Van de Bernisse is reeds een fors

gedeelte verland. Sinds 1535 kan zelfs de afwatering van de polder Geervliet niet meer naar behoren via het spui en de haven van Geervliet geschieden. Tirion vermeldt in zijn in 1749 uitgegeven "Tegenwoordige Staat der Verenigde Nederlanden" dat al in 1630 de tol "genoegzaam teniet was". In 1743 wordt het stadje geteisterd door een hevige brand "welke ongeluk egter meer netheit en een welgeschikter opbouw gegeven heeft", aldus Tirion.

De situatie zoals weergegeven op het kadastrale minuutplan uit de eerste decennia van de vorige eeuw wijkt in hoofdzaak niet af van de situatie zoals Jacob van Deventer die weergaf. Alleen de ommuring en de vestinggracht zijn grotendeels verdwenen. Het hof, dat in 1819 werd gesloopt, is op het kadastrale minuutplan nog aanwezig.

De huidige situatie wijkt op twee punten af van de situatie, weergegeven op het eerste kadastrale minuutplan. Omstreeks de eeuwwisseling begint het reeds in de achttiende eeuw aan het Gruttersslop gevestigde grutterijbedrijf sterk uit te groeien, wat zich aanvankelijk manifesteert in functiewijziging van de omringende bebouwing langs de Kerkstraat en de Kaaistraat en later in het verrijzen van nieuwe bedrijfsbebouwing achter de bestaande, tot een hoogte van 16 meter. De aanleg van de Groene Kruisweg over het voormalige kasteelterrein heeft tot gevolg dat aan de zuidzijde een gedeelte van het stadsgebied wordt afgesneden. Maar overigens is de ruimtelijke structuur van Geervliet binnen de in beloop nog duidelijk herkenbare voormalige stadsgracht niet essentieel anders dan volgens de kaartweergave van Jacob van Deventer uit de zestiende eeuw en het kadastrale minuutplan uit het begin van de negentiende eeuw. Het stratenpatroon is niet verder ontwikkeld, het aaneengesloten bebouwde gebied beperkt zich nog steeds tot enkele straten, het grondgebruik is weinig intensief, de agrarische functie bepaalt nog steeds het karakter van grote stukken van het stadsgebied binnen de singels.

Het beschermd stadsgezicht Geervliet omvat in hoofdzaak het stadsgebied binnen de voormalige vesten ten noorden van de Groene Kruisweg en een gedeelte ten westen van dit stadsgebied, dat vanwege het mooie en onbelemmerde gezicht dat vanaf deze zijde op Geervliet bestaat, mede binnen de omgrenzing is opgenomen. De grens van het stadsgezicht valt samen met de grens van het ontwerp-bestemmingsplan "Oude Kern Geervliet", voor zover dit ten noorden van de Groene Kruisweg is gelegen, met een kleine uitbreiding aan de oostzijde

Het beschermd stadsgezicht bestaat uit een kern met aaneengesloten bebouwing en een randgebied waar de bebouwing sterk gespreid is en een aantal open, nog agrarisch functionerende, terreinen voorkomen.

Het aaneengebouwde gebied is beperkt tot de Kaaistraat, de Tolstraat, de Kerkstraat, de zuidzijde van het St. Anthonieplein en, zij het in mindere mate, de Visserszijde. Centraal element in de nederzetting is de haven die, anders dan in de Bernissee-nederzettingen Heenvliet, Abbenbroek en Zuidland, wat verscholen ligt, doordat de dijk ter weerszijden grotendeels tweezijdig bebouwd is. De haven is zeer smal. De vroeg ingezette economische teruggang van de plaats en het daarmee samenhangende geleidelijke functieverlies van de haven zal daar niet vreemd aan zijn. Via een spuisluis staat de haven in verbinding met de Spuikom, het enig resterende deel van de stadsgracht. De bebouwing bestaat merendeels uit panden van één bouwlaag en een kapverdieping met of zonder borstwering. De verkaveling is ruim, de pannen daken van de vrij lage bebouwing hebben overheersend een nokrichting evenwijdig aan de voorgevels en bepalen in belangrijke mate het straatbeeld. De voornaamste bebouwing is gesitueerd langs de aan het eind van de haven gelegen Kaaistraat, waar vlak bij het sluisje het monumentale stadhuis staat, en de Kerkstraat, die vanaf de dijk rond de haven afloopt naar de kerk. In de Kerkstraat domineren twee

1.110519154009

wat forsere statige panden uit de achttiende eeuw en het begin van de negentiende eeuw ter hoogte van het Gruttersslop. Mede bepalend voor het karakter van de Kerkstraat zijn de hier nog aanwezige hardstenen stoepen, de zowel wat indeling als wat materiaalgebruik betreft goede bestrating en een enkele solitaire boom ter plaatse van een nog open plek in de bebouwing als accentuering van het weinig stedelijke karakter van de nederzetting. Zeer karakteristiek is de afsluiting van de naar de kerk sterk aflopende Kerkstraat door een in 1849 gebouwd schoolgebouw met een fors omgaand schilddak op de hoek van het St. Anthonieplein en een grote linde op het Kerkplein, waarachter tussen de beplanting op het kerkhof schip en toren van de kerk oprijzen. Aan de Kaaistraat domineren het in oorsprong zeventiende-eeuwse stadhuis en enige daarnaast gelegen uit de achttiende eeuw daterende panden, zowel door hun architectuur als door hun ligging in het verlengde van de sterk verdiept gelegen haven. Medebepalend voor het beeld van de Kaaistraat is de langs de haven gelegen achterbebouwing van de Tolstraat hoewel de afzonderlijke bouwwerken, zeker langs de zuidzijde van de haven, niet van enige historische waarde zijn. De bebouwing langs de Tolstraat mist de accenten die de Kerkstraat en de Kaaistraat typeren, een enkele schuur geeft de straat een wat dorps karakter. Sterk beeldbepalend is een laag, met een schilddak afgedekt pand aan de noordwestzijde van de Tolstraat, dat door zijn situering de straat visueel afsluit. Vanaf de Toldijk gezien markeert dit pand de grens van de bebouwde kom en fungeert daardoor als het ware als stadspoort. Het karakter van de Visserszijde wordt sterk bepaald door de forse dakvlakken met nokken evenwijdig aan de straat, langs de westzijde van de straat juist in de bocht. De westzijde van de Visserszijde wordt beheerst door enkele grote schuren, die door een vrij grote onderbreking in

de wand mede het straatbeeld bepalen en de overgang vormen van de gesloten bebouwing van de kern naar de openheid van het randgebied. Door de aaneengeslotenheid van de bebouwing aan de buitenzijde van de bocht, en aan zuidwestelijke zijde van de straat tot in de bocht, is de straatruimte nog vrij gesloten. De bebouwing langs de zuidzijde van het St. Anthonieplein vormt de ruimtelijke afsluiting van het kerkhof en de overgang van gesloten straatbeeld naar de openheid van het randgebied aan de zuidoostzijde van de kern. De bebouwing is in het algemeen eenvoudig van architectuur. De individualiteit van afzonderlijke percelen wordt begrensd door een zekere uit de traditionele bouwwijze volgende eenheid in gevelgeleding en materiaalgebruik.

De karakteristiek van het randgebied wordt in sterke mate bepaald door een aantal verspreid liggende boerderijen en daarbij behorende grote schuren, door enkele grote herenhuizen uit de vorige eeuw en door de zeer rijke beplanting. Het monumentale complex van de Landswerf en de uit 1851 daterende ronde bakstenen stellingmolen nemen hieronder een aparte plaats in. Door de gespreidheid van de bebouwing zijn de forse pannen daken van de afzonderlijke gebouwen vaak zeer sprekend. Typerend is het vrij grote aantal zwartgeteerde houten schuren, waarvan de monumentale exemplaren langs de van der Minnelaan en de noordwestzijde van de Schoolstraat de grootste zijn. Aan de zuidwestzijde van Geervliet vormen twee vrij kleine houten schuren met enige kleine huisjes aan de westzijde van de Molenstraat in samenhang met de molen, de beplanting langs de Spuikade en de spuikom een zeer markant geheel. Even noordelijker is tegen de buitenrand van het stadje een kleine, als afzonderlijk monument beschermde, Joodse begraafplaats gelegen.

Op de kruising van de Schoolstraat en de Burgemeester van der Minnelaan wordt het voorname karakter van de hier gelegen herenhuizen met bijbehorende koetshuizen als het ware benadrukt door de zware beplanting. Enkele boomgaardjes en graslandjes onderstrepen het agrarisch karakter van het randgebied.

Het silhouet van Geervliet is vooral vanaf de zuidzijde en de westzijde bijzonder gaaf. Het wordt vanaf die zijden vooral bepaald door de kerk en de molen, die domineren boven de rijke boombeplanting en de forse pannen daken van de grote schuren en, vanaf enkele plaatsen, het stadhuis. Een storend element in het silhouet is de hoogbouw langs het Gruttersslop, qua schaal en vormgeving.

De aanwijzing van een beschermd stadsgezicht legt op de gemeentelijke overheid de verplichting binnen een jaar na inschrijving als beschermd stadsgezicht krachtens artikel 21 van de Monumentenwet in het voor hun gemeente geldend register, welke termijn door Gedeputeerde Staten met een jaar verlengd kan worden een bestemmingsplan vast te stellen ter bescherming van dat gezicht (artikel 37, lid 5 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening). Het gaat daarbij niet om bevrozing van het bestaande gegeven, maar om het scheppen van een kader waarbinnen een ruimtelijke ontwikkeling en een goed functioneren van de locale samenleving mogelijk is met behoud van de karakteristieke waarde van het gezicht, voor de bepaling waarvan deze toelichting het basismateriaal aandraagt.